

In memoriam: Danutė Labanauskienė (1933–2022)

Vlado Braziūno nuotrauka

2022 m. gegužės 15 d. Anapilin iškeliavo Danutė Labanauskienė-Petkevičiūtė. Jaunesnei Bibliotekos darbuotojų kartai ji buvo tapusi legenda: visą gyvenimą dirbo šioje vienintelėje darbovietėje ir šis darbas tęsėsi pusšimtį metų (1958–2007). Negana to, visą laiką dirbo viename – Rankraščių – skyriuje (išskyrus pirmuosius darbo Bibliotekoje metus). Tokios ištikimybės savo darbo vietai tikrai galima pavydėti. Rankraščių skyrius Danutei tiko. Čia kasdien susitinkama su istorija: aprašomi, tiriami, viešinami pirminiai, visuomenei dar nežinomi, dokumentai. Darbas įdomus, bet ne visiems įkandamas: reikia mokėti kalbas (lenkų, lotynų, senąją slavų, vokiečių ir kt.), įgyti patirties skaityti senuosius dokumentus, perprasti visokiausios rašysenos paslaptis, išmanyti istorines dokumento sukūrimo aplinkybes, išaiškinti dokumente „pasislėpusią“ informaciją ir mokėti ją apibendrinti, o po to glaustai ją perteikti anotacijoje. Ir visa tai – kitiems, kad Rankraščių skyriaus katalogais besinaudojantys mokslininkai ir tyrėjai toliau galėtų tuos sutvarkytus dokumentus nagrinėti. Tai tam tikra tarnystė mokslui. Tokiam nelengvam, bet įdomiam darbui tiko ir asmeninės Danutės savybės: kruopštumas, smalsumas, apsiskaitymas, kalbų mokėjimas.

Darbas su istoriją liudijančiais rankraščiais, senaisiais istoriniais dokumentais tarytum įprasmino nelengvą Danutės gyvenimo kelią. O jis buvo nulemtas žiaurių mūsų istorijos kataklizmų. Gimusi Taujėnuose 1933 m. sausio 29 dieną lietuvių inteligentų šeimoje (tėvas Julijonas ir motina Joana Petkevičiai buvo mokytojai), jau vaikystėje pajuto sovietinių represijų našta: 1941 m. birželio 14 dieną, kaip ir daug kitų nekaltų Lietuvos piliečių, visa šeima buvo išstremta

į Sibirą. Jai tada buvo vos aštuoneri. Abi su motina buvo atskirtos nuo tėvo ir atsidūrė Altajaus krašte, Staraja Bardos rajono Bolšaja Rečkos taigos gyvenvietėje. Žinią apie tėvą pirmąkart išgirdo tik po jo žūties 1943 m. Krasnojarsko lageryje. Apie tuomečius nevaikiškus išgyvenimus Danutė nemėgo pasakoti, šiek tiek jos prisiminimų apie tremtį paskelbta Bibliotekos tęstiniame leidinyje¹. O štai apie tėvą Julijoną Petkevičių (1896–1943), taip niekad daugiau nebepamatytą, jo pedagoginę veiklą (buvo Taujėnų pradžios mokyklos vedėjas, Lietuvos mokytojų sąjungos Taujėnų skyriaus pirmininkas, aktyviai bendradarbiavo pedagoginėje spaudoje) vėliau stengėsi surinkti visa, kas įmanoma, ir paskelbti.

Danutė turėjo gerą atmintį ir miklią literatės ranką eilėraščiams, šmaikščioms parodijoms, vertimams ir kartu – moksliniam darbui. Skaityti ir rašyti išmokusi dar prieš mokyklą Taujėnuose, šiek tiek mokėsi mokykloje rusų kalba Altajaus krašte. Ten motinos nuolat buvo skatinama mokytis savarankiškai. Skaityti ir rašyti lietuviškai išmoko taip gerai, kad 1947 m. su motina pabėgusi iš tremties į Lietuvą, 1953 m. galėjo aukso medaliu baigti vidurinę mokyklą Šiauliuose (slapstydama, bijodama, kad nebūtų susekta, iš pradžių vienerius metus mokėsi Biržuose, paskui – Joniškioje, o paskutiniaisiais mokslo metais – Šiauliuose). 1953 m. įstojo į Vilniaus universitetą studijuoti lietuvių kalbos ir literatūros. Čia atsiskleidė Danutės gabumai: puikiai laikė egzaminus, dainavo Universiteto akademiniame chore, išsiskyrė sporto pasiekimais. Universitete praleistas dienas ji visuomet prisimindavo kaip šviesiausias, o kurso draugai tapo viso gyvenimo draugais. Ypač šilti bičiuliški santykiai susiklostė su Henriku Čigriejumi, Jonu Juškaičiu, Juozu Girdzijausku, Juozu Vaitkumi ir kitais.

1958 m. baigusi Vilniaus universitetą, pradėjo dirbti Bibliotekoje ir, kaip minėta, Rankraščių skyrius išliko vienintelė jos darbo vieta. Pavyzdinė ištikimybė ir pastovumas. Čia aprašyta ir susisteminta tūkstančiai dokumentų, sukurta tūkstančiai dokumentų anotacijų. Kasdien susidurdama su naujais istorijos faktais, kultūros ir mokslo visuomenei dar nežinomais dalykais, jautė pareigą tai pranešti ir kitiems: yra paskelbusi apie 200 straipsnių įvairiuose periodiniuose mokslo ir kultūros leidiniuose (*Knygotyroje, Lietuvos istorijos metraštyje, Metuose, Kultūros baruose, Literatūroje ir mene, Nemune, Tarp knygų* ir kt.). Rašyta apie įvairiausias naujai išaiškintus istorijos dalykus, vis stengiantis į tai atkreipti mokslo žmonių dėmesį – tarnauti mokslui. Recenzuota ir kultūrinėje periodikoje paskelbta kelios dešimtys knygų. Ji buvo atidi savo bendradarbiams – yra paskelbusi prisiminimų apie Bibliotekoje dirbusius Oną Matusevičiūtę, Rimantą Jasą, Stasę Paulauskienę, Vladą Abramavičių, Vincą Martinkėną ir kitus. Parašė nemažai biogramų Lietuvos knygos veikėjų žodynui ir įvairioms enciklopedijoms. Bet didžiausią savo mokslinę patirtį Danutė sukaupe gilindamasi į svarbiausią savo mokslinio domėjimosi temą – Lauryną Ivinskį, jai liko ištikima visą gyvenimą.

Domėtis L. Ivinskiu Danutę paskatino profesorius Jurgis Lebedys. Jam vadovaujant, 1967 m. ji įstojo į neakivaizdinę aspirantūrą Vilniaus universitete ir ėmėsi rašyti disertaciją apie L. Ivinskį. Vadovui 1970 m. mirus, disertacijos taip ir neapgynė, bet ji tapo pagrindu skelbiant monografiją (*Laurynas Ivinskis*, Vilnius, 1988, 245 p.). Ir vėliau L. Ivinskio neužmiršo, vis surasdavo apie jį naujų duomenų, pateikdavo tikslinimų, apie tai skaitė pranešimus mokslinėse konferencijose, skelbė mokslinėje literatūroje. L. Ivinskio švietėjiška veikla, savęs išsižadėjimas kitų labai tarytum atliepė ir jo veiklos tyrėjos charakterį. Didelį poveikį visai Danutės mokslinei veiklai darė J. Lebedžio autoritetas: jo darbštumas, reiklumas, atsakingumas. Staigi ir netikėta profesoriaus mirtis jo doktorantei buvo itin skaudi.

Kiti stambūs publikuoti Danutės darbai – tai *Autografų kolekcijos katalogas* (1989) ir *Rankraščių fondai* (1994). Abu leidiniai – apie Bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomus dokumen-

1 „Danutės Labanauskienės pasakojimas“, *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka* 2003/2004 (2006): 173–193.

tus. Ypač daug kruopštaus darbo pareikalavo *Autografų kolekcijos katalogas* – nepamainomas informacijos šaltinis (jame aprašyti 2 272 žymių asmenų laiškai). Apmaudu, kad tuomet dėl popieriaus stygiaus teko atsisakyti daug į katalogą įtrauktų, bet nutartų išbraukti asmenvardžių – tokia buvo sovietinė tikrovė.

Lūžiniu istoriniu momentu (1987–1992) Danutė vadovavo Rankraščių skyriui. Kaip tik tuomet buvo pradėti rinkti Sąjūdžio dokumentai, tvarkyti iš Retų spaudinių skyriaus perimtas piešinių fondas (dabar Lietuvos dailininkų piešinių ir eskizų fondas, F320), o 1990 m. paskelbus Lietuvos Nepriklausomybę, – ir specialiai skyriaus saugyklose sovietmečiu slėpti dokumentai. Apie juos nebuvo kalbama, trumpai užsiminta tik prisiminimuose apie kolegą Rimantą Jasą: „Jis [t. y. R. J. – A. B.] su manimi tarėsi, ar negalėtume greitai ir dabar, slapta, niekam nesaikius, priimti jo [t. y. disidentu Vytauto Skuodžio – A. B.] knygas bei rankraščius į mūsų skyriaus saugyklą taip, kad niekas nesužinotų ir neaptiktų“².

Kolektyvas vertino Danutės patirtį, sukauptas žinias, asmenines charakterio savybes. Rima Cicėnienė rašė: „Bendradarbiai kasdien mato Danutės begalinį kruopštumą, meilę darbui ir kolegoms, puikų skyriaus reikalų išmanymą, jaunatvišką entuziazmą, sugebėjimą džiaugtis gyvenimu“³. Pati Danutė savo vedėjavimo metus yra įvertinusi taip: „Darbą žinojau, naujai atsiradusių vedėjos santykių su bendradarbiais (o tokie atsiranda) mokiausi tuoj pat. Buvau šioje srityje sukaupti gerą ankstesnę patirtį, bent jau įsidėmėjusi, ko vedėjas neturi daryti po du kartus. O ką privalo, kiekvienu atveju reikėjo galvoti čia pat“⁴. Rasos Sperskienės žodžiais, „Danutė buvo skyriaus siela“.

Kai garsi prancūzų režisierė Agnes Varda buvo paklausta, kur slypi jos kūrybiškumo paslaptis, ji atsakė: „Esu smalsi. Taškas. Man viskas įdomu: tikras ir netikras gyvenimas, daiktai, gėlės, katės. O labiausiai – žmonės. Jei gyveni plačiai atvertomis akimis ir plačiai mąstydamas, – viskas bus įdomu. Paslaptis ta, kad nėra jokios paslapties.“ Šie žodžiai labai tinka ir Danutei Labanauskienėi. Iki pat gyvenimo pabaigos ji išliko imli naujovėms. Ypač domino visa, kas siejosi su literatūra, teatru, kinu. Nebegalėdama sistemingiau skaityti, apie tai teiraudavosi bičiulių – nuodugniai išklausinėdavo, kur buvę, ką matę, ką skaitę. Kultūros buvo tiesiog išalkusi. Gebėdavo būti savikritiška ir saviironiška. Savijautą po savo 75-mečio yra apibūdinusi taip: „Mano gimtadienis kasmet vis įdomėja: pasaulis apie mane vieneriais metais pajaunėja, o draugai mandagiai ateina pareikšti man užuojautos. Tokį grėsmingą metų sankaupos priminimą būtų galima pergyventi kaip tragediją, bet kasmet joje vis dažniau atsiranda komiški elementai: galima, kitiems nematant, tik kikenti, pasitinkant tokią nuo šiol jau visai juokingą „sukaktį“ (vardinės kas kita)“⁵.

Turėjo daug draugų ir bičiulių, mokėjo juos pritraukti ir labai vertino jų draugystę. Draugais tapdavo jau ir draugų vaikai, ir vaikaičiai. Štai ką pasakojo kurso draugo H. Čigriejaus duktė Eglė Čigriejūtė-Strolienė: „Aš su Danute labiausiai suartėjau paskutinį dešimtmetį, mirus mamai, o po trejų metų ir tėveliui. Danutė tapo ypatingu tiltu tarp mūsų visų – jau išskelavusių Anapus ir dar esančių šiame pasaulyje. Kiek visokiausių istorijų ji yra man pripasakojusi apie jaunystės laikus, kartu daug ką sužinojau ir iš jos nelengvos praeities. Nelengva buvo jos ir dabartis, senatvė. Kas keisčiausia – ne aš ją, ilgą laiką niekur nebeišeinančią iš namų, „ligų maišelį“, stiprindavau ir guosdavau, o ji mane. Būdavo nuostabu, kaip ji sugebėdavo paties paprasčiausio pokalbio metu pakelti dvasią. Aplankydavau Danutę namuose, kartais paprašydavo ką nors atnešti, o atėjus – kai ką perskaityti, nes labai silpo regėjimas. Visgi dažniausiai bendraudavom telefonu – abi „pelėdos“, tai mūsų naktiniai pokalbiai prasidėdavo prieš vakaro vienuoliktą ir tęsdavosi iki

2 *Istorikas Rimantas J. – Bibliografijos rodyklė* (Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2012), 16.

3 Rima Cicėnienė, „Susipažinkime: Danutė Labanauskienė“, *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka* 2003/2004 (2006): 172.

4 „Danutės Labanauskienės pasakojimas“, *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka* 2003/2004 (2006): 186.

5 Iš Danutės Labanauskienės el. laiško, 2008-02-01.

vidurnakčio. Labiausiai laukdavo žinių iš kultūros pasaulio, prašydavo, kad kuo smulkiausiai papasakočiau apie literatūros renginius, koncertus, prasmingus šv. Mišių pamokslus. Kartais abi įsiveldavom į ilgas diskusijas apie Dievą ir pasaulį, laimei, mąstėm labai panašiai – niekada neteko pokalbio pabaigti kaip nors nesmagiai. Visada nutraukdavo mano klausimėlius apie jos sveikatą – čia neįdomu, tai ir nekalbėkim! Tuomet kalbėdavom, kas labiau rūpėjo: ji pasidalindavo savo įspūdžiais (daugiausia iš įvairiausių radijo laidų), o aš – „iš gyvenimo“, kasdienio ir kultūrinio, kiek spėdavau kur subėgioti. Paskutinį kartą kalbėjomės po šv. Kalėdų, prieš naujuosius 2022 metus. Nežiūrint į pandemijos nemalonumus, pasikalbėjom visai viltingai. Tikėjau, jausi Danutę pamatyti per jos gimtadienį sausio 29 dieną, bet nutiko kitaip. Beliko aplankyti jau pašarvotą. Atsisveikinau su ja, taip taikingai „užmigusia iki prisikėlimo“. Skaidrėse sukosi ir bėgo Danutės gyvenimas, palikdamas ją atminty spindinčiomis akimis ir truputį šelmiška šypsena.“

Tokią ją visi ir prisiminsime.

ALMA BRAZIŪNIENĖ